

Kruisbekken

Tekening: M. J. C. Kolvoort

D. A. Vleugel

Kruisbekken

Enkele waarnemingen aan territoriaal gedrag van de kruisbek en een vermoedelijk broedgeval.

Op 24 maart 1967 hoorde ik 's morgens op trekwaarneming zijnde te Eerbeek, een troepje kruisbekken overkomen in trekrichting (plm. NO). Eén exemplaar scheidde zich af en ging rondcirkelen in mijn buurt. Het was in dennenbos, op een open plek, waar ik een vrij goed uitzicht in de trekrichtingen had. Deze kruisbek heeft daarna tot 10 uur, in totaal twee uur, rondgevlogen met tussenpozen en zich daarbij druk gemanifesteerd. Hij vloog vooral tussen de boomtoppen en zo nu en dan bleef hij daarin ook korter of langer zitten. Het bleek een jong mannetje te zijn. Voortdurend riep hij zijn 'kiep, kiek' en daar tussen door zo nu en dan een rollende triller. Tot 1 april heb ik op dezelfde plek

verblijf gehouden, maar het dier nooit terug gezien. Hij had zijn territorium goed gekozen, want een vijver bevond zich in of bij zijn verblijfplaats.

Toen ik in mei d.a.v. een vierdaagse excursie (4-7 mei) van het gewest oost van de K.N.N.V. op Vlieland meemaakte, hoopten wij, dat er in de 300 ha naaldbos, die zich op het eiland bevindt, nog kruisbekken zouden ophouden. En jawel, reeds op de eerste excursie die ik op 5 mei meemaakte, hoorden we om plm. 10 uur in Bomenland, het meest westelijke bos, een kruisbek. Dit leek een trekker, hij vloog NO. Maar op twee andere punten in Bomenland zat er nog één, waarvan één hetzelfde territoriaal gedrag vertoonde als

ik in Eerbeek had waargenomen.

De 6e mei maakten we in de regen een wandeltocht door het grootste stuk bos rondom het dorp Oost-Vlieland. Op vijf plaatsen hoorde ik kruisbekken, soms met volledige zang, soms niet. Verder vloog er twee keer ergens een tweetal op, dat ik voor een paartje hield, zonder de tijd ervoor te hebben dit precies vast te stellen. In het eerder genoemde Bomenland hoorde ik er weer één en verder zag ik ook hier een tweetal, mogelijk een paartje, zonder echter kleuren te zien.

Op 7 mei, 's morgens heel vroeg, begaf ik me weer naar Bomenland. Al aan de rand van het bos passeerde een roepende kruisbek, die NO ging en vermoedelijk een van Texel komende trekker was. Dit was om 5.40 uur. Om 5.45 uur passeerde er weer één, die meer oostelijk aanhield. Daarna hoorde ik nog vier keer een kruisbek. Ik weet niet, of het steeds verschillende waren, maar ze maakten de indruk in het bos rond te vliegen. Daarna besloot ik naar het duidelijkste territorium te gaan, dat we de vorige dag ontdekt hadden, niet ver van een picknicktafel. Op een gegeven ogenblik hoorde ik daar in een dichte groep coniferen een mij onbekend juveniel geluid, van verschillende vogels die een zeer luidruchtig geroep lieten horen.

Langzamerhand kwamen deze jonge vogels in meer open geboomte en vertoonden duidelijk juveniel en speels gedrag, zoals ik dit ken van diverse jonge vogels van allerlei soorten. Ze gingen soms naar de dennekegels, pikten eraan, maar haalden er niets uit. Geen van de drie kruisbekken vertoonde, toen ze in loofbomen met jong groen gingen, het adulte kleed, ook niet dat van eerste-jaarsvogel, zoals dit op twee platen in het Handbook of British Birds staat afgebeeld. Het duidelijkste bewijs, dat het jonge dieren betrof, waren de snavels. Die waren nog niet of nauwelijks gekruist. Ze maakten daardoor een wat spitsere indruk dan die van volwassen dieren. Volgens het Handbook zijn de snavels pas duidelijk gekruist, als de jongen veertien dagen uitgevlogen zijn.

Opeens kwam een andere kruisbek, die ik voor het oude wijfje hield, uit het bos, lokte met de bekende 'kiep'-roep en onmiddellijk gingen de drie jonge kruisbekken mee, dieper het bos in, voor mij onbereikbaar. Ik heb daarna nog geruime tijd gewacht, maar de familie kwam niet meer terug. Na een poosje vertoonde zich een kruisbek, die in de top van een conifeer op de uitkijk ging zitten. Deze vogel keek enige tijd in het rond. Intussen hadden de eerste zonnestralen de boomtop bereikt en ik zag duidelijk dat het een adult wijfje was, met prachtige goudkleurige stuit. Inmiddels vloog reeds geruime tijd een mannetje rond met luid gezang. Hij verscheen bij tussenpozen. Deze zang was een combinatie van 'kiep'-geluiden en een typische roller 'rrrrrrrrr', op andere toonhoogte dan die van de groenvink. Het 'kiep' werd soms tweemaal achtereenvolgende gegeven, soms éénmaal, maar ook wel driemaal. Op deze wijze ontstaat een gevarieerd programma van zangwijzen. Toen genoemd wijfje verdwenen was, hoorde ik nog herhaaldelijk het mannetje zingen en zijn territoriumvlucht houden boven het bos.

De andere vier waren en bleven verdwenen, dieper het bos in. 's Middags kwam ik in het territorium terug en hoorde nog eenmaal de man-kruisbek zingen. Maar van de familie verder geen spoor. Op de grond lag een grote hoeveelheid kegels dicht bijeen en ook in de buurt lagen overal veel kegels. Deze waren vermoedelijk wel van de kruisbekken afkomstig, want volgens de Russische onderzoeker Formozov gooien kruisbekken bij het openen van kegels vele ervan naar beneden. Ze blijven dan namelijk dicht op de vochtige grond en de meeste van de kleinere vogels kunnen ze dan niet openen, zodat er meer voer voor de kruisbekken blijft.

Wat de verblijfplaats van de kruisbekken hier in Bomenland betrof, leek er een goede voorraad aan kegels te zijn en ook was er water in de vorm van een sloot met zoet water, die in zee uitliep. Want water hebben kruisbekken, zoals zoveel andere vogels graag op of in de buurt van hun

verblijfplaats. Ik hoorde nog van vogelwachter Wortel, dat enige jaren geleden het voeren van een jonge kruisbek was waargenomen op Vlieland. Verder was er dit voorjaar door iemand waargenomen, dat een kruisbek met nestmateriaal vloog. Nadere gegevens, waar en wanneer, ontbreken mij, berusten wellicht in het archief van het RIVON.

Over het broeden van kruisbekken in Nederland is het volgende bekend geworden. Volgens de Avifauna van Nederland (Ardea 1962) was er een broedgeval in 1943 in Bilthoven d.w.z. een nest met jongen en Dr. G. A. Brouwer nam ook nog twee rondtrekkende families waar met jongen, die hij als andere dieren beschouwde dan die van voornoemd nest. Verder was er in 1931 een z.g. onbevestigd broedgeval d.w.z. het voeren van een jong door oude kruisbekken werd waargenomen. Dit was eveneens in Bilthoven. In beide jaren met broedgevallen was er een grote invasie voorafgegaan. Naar bekend was er ook in 1966 een grote invasie. De tijd van het uitvliegen van de jongen in 1942 was ongeveer dezelfde als nu op Vlieland, nl. begin mei. Broedsels van kruisbekken val-

len namelijk meestal reeds vroeg in het voorjaar. Omdat wij 's middags van Vlieland moesten vertrekken, konden wij het geval niet verder nagaan.

Wij willen tenslotte nog opmerken, dat het zeer onwaarschijnlijk is, dat de door ons waargenomen jonge kruisbekken reeds van elders waren gekomen. Kruisbekken hebben namelijk een grote watervrees en stellig zullen oude vogels hun jongen niet zo vroeg overzee meenemen. Juist de watervrees schijnt sommige kruisbekken ervan te weerhouden de zee op te gaan om naar hun broedgebied terug te keren en daarom is het niet te verwonderen, dat bv. in Engeland de meeste onregelmatige broedgevallen aan de westelijke kusten voorkomen. De enige gebieden, waar ze vanaf 1910 regelmatig tot broeden zijn gekomen, waren de graafschappen Suffolk en Norfolk, die door hun ligging voorbeschikt zijn, om teruggaande kruisbekken op te nemen. Het is zaak, om de volgende jaren Vlieland op kruisbekken na te blijven gaan, want het is helemaal niet onmogelijk, dat ze er meer tot broeden zullen komen.

Biologische concentratie van DDT

Een sprekend voorbeeld van de biologische concentratie van persistente bestrijdingsmiddelen geeft een onderzoek, dat enige tijd geleden in de uitgestrekte zoutmoerassen in de monding van Carmans River aan de zuidkust van Long Island (New York, U.S.A.) is verricht. In de bodem van dit moeras, dat in nog vrijwel ongerepte staat verkeert, werd een hoeveelheid DDT-residu (inclusief metabolieten DDE en DDD) aangetroffen van gemiddeld meer dan 15 kg per hectare. De maximum-hoeveelheid bedroeg 36 kg/ha.

Een systematisch onderzoek van talrijke organismen uit de omgeving wees uit dat de DDT-concentratie met de rangorde in de voedselketen met meer dan drie grootte-orde toenam van 0,04 delen per miljoen in plankton tot 75 d.p.m. in een ringbekmeeuw (*Larus dela-*

warensis). De hoogste concentraties werden aangetroffen in de aas- en roofdieren onder de vissen en vogels; waarbij de hoeveelheid DDT in de vogels nog een factor 10 tot 100 groter was dan bij de vissen. De laatstgenoemde concentraties benaderen het niveau waarbij bij proefdieren dodelijke vergiftiging door DDT optreedt; dit wijst er met grote waarschijnlijkheid op, dat thans vele natuurlijke populaties in dit gebied door DDT-residuen worden aangeast en bezig zijn in aantal te verminderen. Soortgelijke hoge concentraties zijn ook uit andere gebieden van Noord-Amerika gemeld, zodat deze door ecosystemen gevaarlijke situaties niet als uniek voor Long Island behoeven te worden beschouwd.

(Uit Landbouwdocumentatie, 8 juli 1967)